



بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت دانش آموزان در آزمون استعدادهای درخشان

مهسا ربانی^۱، بهرنگ اسماعیلی شاد^۲

^۱ کارشناسی ارشد، گروه علوم تربیتی، واحد بجنورد، دانشگاه آزاد اسلامی، بجنورد، ایران

mahsarabbani1378@gmail.com

^۲ استادیار گروه علوم تربیتی، واحد بجنورد، دانشگاه آزاد اسلامی، بجنورد، ایران

esmaeili@bojnourdiau.ac.ir

چکیده:

هدف پژوهش، بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت دانش آموزان در آزمون استعدادهای درخشان می باشد. تحقیق حاضر به لحاظ هدف از نوع کاربردی و از حیث روش، توصیفی-تحلیلی بود. جامعه آماری عبارت بود از کلیه دانش آموزان دختر پایه هفتم شهرستان بجنورد به تعداد ۶۰ نفر که موفق شدند در آزمون تیزهوشان سال ۱۴۰۲ قبول شوند. با توجه به تعداد محدود دانش آموزان تمامی افراد جامعه آماری به روش سرشماری انتخاب شدند. در این پژوهش پرسشنامه محقق ساخته بر اساس مصاحبه تنظیم شد که روایی صوری و محتوایی پرسشنامه توسط اساتید مورد تایید قرار گرفت. برای تحلیل داده های کیفی پژوهش از طریق تحلیل محتوا استفاده شد. نتایج نشان داد عوامل مؤثر بر موفقیت دانش آموزان در آزمون استعدادهای درخشان به ترتیب اولویت عبارتند از: عوامل فردی، اقتصادی، خانوادگی، روانشناختی و اجرایی. در هریک از این ابعاد نیز موارد ذیل، به ترتیب در هر بعد، در رتبه اول اهمیت قرار گرفتند: برنامه ریزی مطالعه، کلاس خصوصی با بهترین اساتید، تحصیلات والدین، مدیریت زمان و برگزاری آزمون های شبیه ساز استاندارد.

واژگان کلیدی: دانش آموزان، آزمون، استعدادهای درخشان

۱- مقدمه:

مسئله موفقیت تحصیلی همواره مورد توجه متخصصان آموزش و پرورش و محققان حوزه آموزشی و تحصیلی بوده و تحقیقات بسیاری را به خود اختصاص داده است (چان و دیکسون، ۲۰۱۱). موفقیت تحصیلی نه تنها شرایط استخدام و موفقیت شغلی در آینده را فراهم خواهد کرد، بلکه باعث ارتقاء سرمایه های اجتماعی و فرهنگی و زندگی استاندارد خواهد شد و سلامت بیشتر نسبت به دیگران را به ارمغان خواهد آورد (یورکی و لانگدن^۱، ۲۰۰۴؛ به نقل از صالحی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲). یورگ و همکاران (۲۰۱۵) موفقیت تحصیلی را مفهومی چندبعدی و شامل ابعاد اصلی دستاورد تحصیلی، فراگیری مهارتها و شایستگیها، دستیابی به اهداف یادگیری، رضایت، پایداری و موفقیت شغلی دانسته اند. در تمام کشورهای پیشرفته شناسایی استعداد های نسل آینده و پرورش این استعداد ها جهت دستیابی به موفقیت از دغدغه های اساسی برنامه ریزان و سیاستگذاران آموزشی می باشد. تربیت سرمایه های انسانی متعهد، متخصص، و فراهم

¹ . Yorke & Longden



نمهودن زمینه جذب، هدایت و شکوفایی نخبگان و استعدادهای برتر، نیازمند توجه روزافزون به مسائل این قشر از جامعه است (شهسواری و بادیه پیمای چهارمی، ۱۳۹۶). بر این اساس سالیانی است که مدارس تیزهوشان (استعدادهای درخشان) به منظور جذب و تربیت این سرمایه های ملی راه اندازی شده اند.

مدارس تیزهوشان، نوعی مدارس دولتی هستند که زیر مجموعه سازمان سمپاد قرار دارند. سازمان سمپاد که مخفف شده سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان است وظیفه دارد دانش آموزان نخبه را شناسایی کند و پرورش دهد. در مدارس سمپاد مطالب درسی به صورت پیشرفته تر و کامل تر به دانش آموزان تدریس می شود. کتب تکمیلی سمپاد علاوه بر کتب درسی آموزش و پرورش نیز تدریس می شوند.

مدارس سمپاد، با دار بودن از امکانات آموزشی بیشتر و بهتر نسبت به سایر مدارس، مزایای زیادی را برای دانش آموزان فراهم می کنند چرا که دسترسی به این امکانات و همچنین بودن فضای رقابتی این مدارس، دانش آموزان را ترغیب و تهییج به فراگیری بیشتر و بهتر دروس می نماید فلذا خیلی سریع تر مدارج ترقی تحصیلی را طی می کنند که این امر به نوبه خود احتمال موفقیت در کنکور سراسری و المپیادهای علمی را به مراتب بیشتر می نماید. بر این اساس تحقیق در زمینه علل و عوامل موفقیت دانش آموزان در آزمون استعدادهای درخشان امری مهم می نماید.

برخی پژوهشهای انجام شده در این زمینه عبارتند از: درویش پور (۱۴۰۱) پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی دانش آموزان ابتدایی» انجام دادند. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که برخی از مهمترین این عوامل عبارتند: هوش دانش آموز، انگیزش، خانواده، مدرسه، تجربه معلم، مشاور، کتاب ها و منابع درسی مختلف که در دسترس دانش آموزان قرار می گیرند. ادیب و همکاران (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان «ادراک و تجربه مادران دانش آموزان پایه ششم ابتدایی داوطلب شرکت در آزمون مدارس استعدادهای درخشان» انجام دادند. نتایج نشان داد آزمون ورودی استعدادهای درخشان تأثیر قابل ملاحظه ای بر خانواده های درگیر و برنامه های آموزشی مدارس ابتدایی دارد. رقابت شدید برای قبول شدن در این آزمون حاکی از علاقه مندی خانواده ها برای برخورداری از آموزش با کیفیت بالا تر و هزینه ی مناسب تر است. کرمی (۱۳۸۴) پژوهشی با عنوان «بررسی و شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی دانش آموزان دبیرستان» انجام دادند. نتیجه نشان داد که نگرش دانش آموز به تحصیل بهترین پیش بین برای موفقیت تحصیلی (۰/۱۲) و پس از آن نگرش والدین به تحصیل (۰/۴۲) و در مرحله سوم عزت نفس دانش آموز (۰/۵۲) هر سه با اثر مثبت و سپس نگرش دانش آموز به معلم (۰/۶۲) که اثر منفی (معکوس) داشت.

به طور کلی مرور پیشینه ها نشان می دهد که محققان از طریق تحقیقات کمی هر کدام با در نظر گرفتن یک سری از عوامل محدود به پیش بینی موفقیت تحصیلی پرداخته اند و کمتر پژوهشی به طور گسترده نقش عوامل مختلف در موفقیت تحصیلی در آزمون های استعدادی درخشان را مورد بررسی قرار داده است. از این رو پژوهش حاضر درصدد پر کردن این خلاء می باشد.

با عنایت به مطالب فوق الذکر، سوال اصلی پژوهش عبارت است از :

۱) عوامل مؤثر در موفقیت دانش آموزان در آزمون استعدادهای درخشان کدامند؟

۲) اولویت هر یک از مولفه های موفقیت دانش آموزان در آزمون استعدادهای درخشان چگونه است ؟

۲- روش شناسی :

تحقیق حاضر به لحاظ هدف از نوع کاربردی و از حیث روش توصیفی - تحلیلی و از نوع پژوهش های کیفی - کمی است. در مرحله کیفی ابتدا به منظور شناسایی مولفه های موفقیت دانش آموزان در آزمون استعدادهای درخشان با بهره گیری از بررسی اسنادی و رویکرد تاریخی و سیر تغییرات و تحولات و ابعاد مفهومی بررسی و در طبقه بندی خاصی مورد تحلیل قرار گرفت. در مرحله بعد برای شناسایی این مولفه ها در وضعیت حاضر، از طریق مصاحبه های عمیق و اکتشافی به



صورت انفرادیو هم چنین روش تحلیل محتوا به مثابه تکنیکی پژوهشی، مفاهیم، مقوله ها و عوامل اصلی و فرعی شناسایی و مورد تحلیل قرار گرفت. این مفاهیم، عوامل و مقوله ها، مبنای تدوین ابزار (پرسشنامه) برای شناسایی مولفه های موفقیت دانش آموزان در آزمون استعدادهای درخشان گردید. ابزار جمع آوری داده ها، مصاحبه و پرسشنامه محقق ساخته بود. روایی صوری و محتوایی ابزار توسط اساتید مورد تایید قرار گرفت.

جامعه آماری عبارت است از کلیه دانش آموزان دختر پایه هفتم شهرستان بجنورد به تعداد ۶۰ نفر که موفق شدند در آزمون تیزهوشان سال ۱۴۰۲ قبول شوند. با توجه به تعداد محدود دانش آموزان تمامی افراد جامعه آماری به روش سرشماری انتخاب شدند. نرم افزار مورد استفاده نیز SPSS24 بود.

۳- بحث درباره یافته ها

ابتدا با توجه به مرور متون و تحقیقات پیشین و استفاده از نظرات دانش آموزان به منظور شناسایی عوامل موثر بر موفقیت دانش آموزان در آزمون استعدادهای درخشان ۵ بعد و زیر مولفه های هر یک از ابعاد شناسایی گردید.

جدول ۱. خلاصه اطلاعات مربوط به زیر مولفه های بعد روانشناختی

بعد	زیر مولفه	میانگین شدت تاثیر	حداکثر	حداقل
بعد روان شناختی	۱- مدیریت زمان آزمون	۱.۲۳-	۰	۲-
	۲- مدیریت استرس	۱.۲۴	۲	۰
	۳- تقویت قدرت تفکر و خلاقیت	۰.۶۴	۲	۰
	۴- اعتماد به نفس	۰.۸۹-	۰	۱-
	۵- مشاوره و پشتیبانی تحصیلی	۰.۷۹	۲	۰

با توجه به جدول ۱ که برای اندازه گیری شدت تاثیر معیار اصلی ۱ در بعد روانشناختی با توجه به بررسی پاسخ های به دست آمده، تنظیم شده است، همان طور که مشاهده می شود میانگین شدت تاثیر و حداقل و حداکثر میزان شدت تاثیر زیر مولفه های بعد روانشناختی به دست آمده است و میانگین شدت تاثیر که بین مقدار ۰ تا ۲ به دست آمده است مورد قبول قرار گرفته و میانگین شدت تاثیر بین ۲- تا ۰ غیر قابل قبول است و زیر معیار با میانگین شدت تاثیر ۲- تا ۰ حذف می شود. طبق جدول ۱ زیر مولفه شماره (مدیریت زمان آزمون) و زیر مولفه (اعتماد به نفس) به دلیل داشتن میانگین شدت تاثیر به ترتیب (۱.۲۳-) و (۰.۸۹-) که در محدوده ۲- تا ۰ قرار گرفته، حذف می گردند.

جدول ۲. خلاصه اطلاعات مربوط به زیر معیارهای، معیار عامل اقتصادی

معیار	زیر معیار	میانگین شدت تاثیر	حداکثر	حداقل
۱- کلاسهای خصوصی تیزهوشان		۰.۹۸	۲	۰



۲- شهریه مناسب در ازای خدمات ارائه شده	۰	-۰.۷۳۰	-۲
۳- در اختیار داشتن بهترین مدرسین	۰	-۰.۱۴۷	-۲
۴- محل سکونت	۰	-۰.۲۶۴	-۲

با توجه به جدول ۲ میانگین شدت تاثیر و حداقل و حداکثر میزان شدت تاثیر زیر مولفه های بعد اقتصادی به دست آمده است، زیر مولفه های (شهریه مناسب در ازای خدمات ارائه شده)، (در اختیار داشتن بهترین اساتید و مدرسین) و (محل سکونت) به دلیل داشتن میانگین شدت تاثیری در محدوده ۲- تا ۰ غیرقابل قبول است و حذف می گردند.

جدول ۳. خلاصه اطلاعات مربوط به بعد اجرایی

معیار	زیر معیار	میانگین شدت تاثیر	حداکثر	حداقل
۳ ۱ ۲ ۳ ۴	۱- برگزاری آزمون های شبیه ساز استاندارد	۰.۹۹	۲	۰
	۲- تحلیل نحوه برگزاری استاندارد آزمون	-۱.۲۳	۰	-۲
	۳- مطالعه مفاهیم تکمیلی	۰.۶۴	۲	۰
	۴- نوع امتحان	-۰.۸۹	۰	-۱

با توجه به جدول ۳ زیر معیار شماره ۲ (تحلیل نحوه برگزاری استاندارد آزمون) و زیر معیار شماره ۴ (نوع امتحان) غیرقابل قبول است و حذف می گردند.

جدول ۴. خلاصه اطلاعات مربوط به بعد خانوادگی

معیار	زیر معیار	میانگین شدت تاثیر	حداکثر	حداقل
۳ ۱ ۲ ۳ ۴	۱- ارتباط والدین با یکدیگر	-۰.۸۹	۰	-۲
	۲- تحصیلات والدین	۱.۱۴	۲	۰

با توجه به جدول ۴ زیر معیار شماره ۱ (ارتباط والدین با یکدیگر) غیرقابل قبول است و حذف می گردد.

جدول ۵. خلاصه اطلاعات مربوط به بعد فردی

معیار	زیر معیار	میانگین شدت تاثیر	حداکثر	حداقل
۳ ۱ ۲ ۳ ۴ ۵	۱- برنامه ریزی مطالعه	۰.۵۸	۲	۰
	۲- حل سوالات آزمون های گذشته تیزهوشان	-۰.۲۷	۰	-۱
	۳- مشارکت در دوره های معرفی تیزهوشان	-۰.۴۴	۰	-۱
	۴- استفاده از منابع آموزشی متنوع	۰.۳۸	۲	۰
	۵- استفاده از منابع و کتب استاندارد	۰.۸۸	۲	۰

با توجه به جدول ۵ زیر مولفه های (حل سوالات آزمون های گذشته تیزهوشان) و (مشارکت در دوره های معرفی تیزهوشان) حذف می گردند.



در گام دوم، برای محاسبه اهمیت (وزن) نسبی هریک از مولفه ها و ابعاد آزمون فریدمن اجرا شد.

جدول ۶. ماتریس تلفیق شده (هندسی) مقایسات زوجی گروه سطح یکم (ابعاد موثر بر موفقیت دانش آموزان در آزمون استعدادهای درخشان)

رتبه	اوزان سطح یکم	C5	C4	C3	C2	C1	عوامل اصلی
۱	۰.۲۵۹	۱.۳۸۴	۱.۴۱۲	۱.۴۷۵	۱.۳۷	۱	C1
۲	۰.۲۲۹	۱.۴۳۶	۱.۴۴۸	۱.۴۱۸	۱	۰.۷۲۹	C2
۳	۰.۱۹۱	۱.۳۸۷	۱.۳۱۳	۱	۰.۷۰۵	۰.۶۷۷	C3
۴	۰.۱۷۱	۱.۳۵۸	۱	۰.۷۶۱	۰.۶۹	۰.۷۰۲	C4
۵	۰.۱۵۱	۱	۰.۷۳۶	۰.۷۲	۰.۴۹۶	۰.۷۲۲	C5
IR=0/00902<0/1							

از آنجایی که میزان شاخص ناسازگاری ماتریس $IR=0/00902$ است و این مقدار کمتر از $0/1$ می باشد بنابراین ناسازگاری مقایسات این ماتریس قابل قبول می باشد و از میان ۵ بعد اصلی موثر بر موفقیت دانش آموزان در آزمون استعداد درخشان که مورد مقایسه قرار گرفته اند با توجه به ماتریس بالا معیار C1 با وزن ۰.۲۵۹ (عامل فردی) در رتبه ۱ اهمیت، معیار C2 (عامل اقتصادی) با وزن ۰.۲۲۹ در رتبه ۲ اهمیت، معیار C3 (عامل خانوادگی) با وزن ۰.۱۹۱ در رتبه ۳ اهمیت، معیار C4 (عامل روانشناختی) با وزن ۰.۱۷۱ در رتبه ۴ اهمیت و C5 (عامل اجرایی) با وزن ۰.۱۵۱ در رتبه ۵ اهمیت قرار گرفته اند.

جدول ۷. ماتریس تلفیق شده (هندسی) مقایسه زوجی زیر مولفه های بعد فردی

رتبه	اوزان	C13	C12	C11	عامل فردی
۱	۰.۴۱۱	۱.۴۲۶	۱.۳۸	۱	C11
۲	۰.۳۲۹	۱.۳۹۹	۱	۰.۷۲۴	C12
۳	۰.۲۶۰	۱	۰.۷۱۴	۰.۷۰	C13
IR=0/00973<0/1					

میزان شاخص ناسازگاری ماتریس $IR=0/00973$ است و این مقدار کمتر از $0/1$ می باشد بنابراین روایی این ماتریس قابل قبول می باشد و از میان ۳ مولفه بعد فردی با توجه به ماتریس بالا C11 (برنامه ریزی در مطالعه درسی) با وزن ۰.۴۱۱ در رتبه ۱ اهمیت و بعد از آن زیرمعیار C12 (مشارکت در دوره های معرفی تیزهوشان) با وزن ۰.۳۲۹ در رتبه ۲ قرار گرفته اند و زیرمعیار C13 (استفاده از منابع آموزشی متنوع) با وزن ۰.۲۶۰ و در رتبه ۳ قرار گرفته اند.

جدول ۸. ماتریس تلفیق شده (هندسی) مقایسه زوجی زیر مولفه های بعد اجرایی

رتبه	اوزان	C23	C22	C21	عوامل قانونی
	۰.۴۱۲	۱.۳۷۲	۱.۴۴۳	۱	C21
	۰.۳۱۷	۱.۲۹۶	۱	۰.۶۹۳	C22
IR=0/01<0/1					

با توجه به ماتریس بالا زیر معیار C21 (برگزاری آزمون های شبیه ساز استاندارد) با وزن ۰.۴۱۲ در رتبه ۱ اهمیت و بعد از آن زیرمعیار C22 (مطالعه تکمیلی) با وزن ۰.۳۱۷ در رتبه ۲ قرار گرفته اند.



جدول ۹. ماتریس تلفیق شده (هندسی) مقایسه زوجی زیر مولفه های بعد روان شناختی

رتبه	اوزان	C53	C52	C51	عامل روان شناختی
۱	۰.۴۰۵	۱.۳۸۴	۱.۳۶	۱	C51
۲	۰.۳۳۲	۱.۴۰۷	۱	۰.۷۳۵	C52
۳	۰.۲۶۳	۱	۰.۷۱	۰.۷۲۲	C53
IR=0/01<0/1					

میزان شاخص ناسازگاری ماتریس IR=0/01 است و این مقدار کمتر از ۱/۰ می باشد بنابراین روایی این ماتریس قابل قبول می باشد و از میان ۳ زیر معیار عوامل مدیریتی که مورد مقایسه قرار گرفته اند با توجه به ماتریس بالا زیر معیار C51 (مدیریت استرس) با وزن ۰.۴۰۵ در رتبه ۱ اهمیت و بعد از آن زیر معیار C52 (قدرت تفکر و خلاقیت) با وزن ۰.۳۳۲ در رتبه ۲ قرار گرفته اند و زیر معیار C53 (مشاوره و پشتیبانی تحصیلی) و با وزن ۰.۲۶۳ در رتبه ۳ قرار گرفته اند.

۴- نتیجه گیری

یکی از اهداف نظام آموزشی موفقیت تحصیلی دانش آموزان است. تردیدی نیست که مهمترین نشانگر بازده آموزش در یک نظام آموزشی، موفقیت تحصیلی یادگیرندگان است. آستین^۱ (۱۹۹۹) موفقیت تحصیلی را پیشرفت هوشمندانه در آموزش کلاسی تعریف کرده است.

پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل موثر بر موفقیت تحصیلی دانش آموزان در آزمون استعدادهای درخشان انجام شد. نتایج نشان داد که این عوامل شامل فردی، اقتصادی، خانوادگی، روانشناختی و اجرایی می شود. این یافته ها می تواند در تدوین برنامه های آموزشی مورد استفاده قرار گیرد گرچه شناخت راهکارهایی برای مداخله در پدیده عدم موفقیت تحصیلی مستلزم انجام پژوهشهای دیگری از این پدیده است. موفقیت یا عدم موفقیت تحصیلی همچون سایر پدیده های انسانی تجربه ای عمیق است که پی بردن به جوانب مکتوم و عوامل زمینه ای آن مستلزم بررسی آن از زاویه دید کسانی است که آن را تجربه کرده و درگیر آن هستند. باید دید چنین فراگیرانی در فرایند تحصیل چه شرایط روانی-اجتماعی را تجربه می کنند که باعث تسهیل و یا مانع از انطباق آنها با الزامات تحصیل می شود (چنگایی و همکاران، ۱۳۹۸).

لازم به ذکر است که همچون هر پژوهش دیگری، این پژوهش نیز دارای محدودیتهایی بوده است که در تعمیم نتایج باید احتیاط نمود: نخست اینکه این پژوهش در جامعه آماری دخترانه شهر بجنورد انجام شده است؛ ثانیاً در جمع آوری داده ها از سایر روش های کیفی همچون نظریه داده بنیاد، مرور نظام مند، سنتز و... استفاده نگردید. با عنایت به یافته های پژوهش پیشنهاد می گردد:

- ۱) مسئولان آموزشی به دانش آموزان در برنامه ریزی مطالعه کمک و مشاوره لازم را ارائه دهند،
- ۲) کارگاه هایی جهت آشنایی با مدیریت زمان در مدارس برگزار گردد،
- ۳) با برگزاری منظم آزمون های شبیه ساز به دانش آموزان در آشنایی با نحوه سوالات کمک نمایند.

1. Astin



منابع و مراجع

- ادیب، یوسف؛ فتحی، اسکندر؛ قره آغاجی، سعید. (۱۳۹۶). ادراک و تجربه مادران دانش آموزان پایه ششم ابتدایی داوطلب شرکت در آزمون مدارس استعدادهای درخشان: تحقیق کیفی. پژوهش های آموزش و یادگیری، ۱۴ (۱): ۶۱-۵۱
- چنگایی، مهتاب؛ سلیمی، حسین؛ فرحبخش، کیومرث؛ شریعتمدار، آسیه. (۱۳۹۸). موفقیت یا عدم موفقیت تحصیلی: یک مطالعه کیفی. پژوهش در نظام های آموزشی، ۱۳ (۴۵): ۷۵-۹۱
- درویش پور، متین. (۱۴۰۱). بررسی عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ابتدایی. پنجمین همایش بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی، همدان
- شهسواری، سارا؛ بادیه پیمای جهرمی، زهره. (۱۳۹۶). نقدی بر آیین نامه تسهیلات ویژه دانشجویان استعداد درخشان: توجه به دانشجویان مقطع دکتری تخصصی (PhD) به عنوان یک ضرورت فراموش شده. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۱۷ (۱): ۳۵-۳۷
- صالحی، رضوان؛ عابدی، محمدرضا؛ نیلفروشان، پریسا. (۱۳۹۸). تدوین مدل مفهومی موفقیت تحصیلی: یک مطالعه کیفی، فرهنگ مشاوره و روان درمانی، ۱۰ (۳۸): ۳۰-۱
- کرمی، ابوالفضل. (۱۳۸۴). بررسی و شناسایی عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دبیرستان. پژوهشنامه تربیتی، ۴ (۱): ۱۱۸-۱۰۳

Astin, A. W. (1999). Student involvement: A developmental theory for higher education. *College Student Development*, 40(5): 518-528.

Chun, H., & Dickson, G. (2011). A psychological model of academic performance among Hispanic adolescents. *youth Adolescence*, 40, 1581- 1594.

York, T. T., Gibson, C., & Rankin, S. (2015). Defining and Measuring Academic Success. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 20(5), 1-20.